

УДК 351.851 (1-10)
DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.3-2.20>

Г. А. Грищенко

аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики
Національної академії державного управління при Президентові України

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНКЛЮЗИВНОЮ ОСВІТОЮ У СФЕРІ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Протягом останніх років актуальність упровадження та належного функціонування інклюзивної освіти в Україні невпинно зростає. Причиною зазначеного є наявність у суспільстві попиту на інклюзію як освітню послугу. Через цілеспрямований всебічний вплив на систему освіти нині спостерігається визначення пріоритетності інклюзивної освіти, створення належних умов її здобуття, що вже передбачено низкою чинних законодавчих та нормативно-правових актів. Вивченню різних аспектів упровадження інклюзивної освіти, механізмів державного управління у сфері освіти присвячено багато робіт вітчизняних та зарубіжних вчених, але питання функціонування організаційного механізму вивчено неповною мірою. У статті обґрунтовано результативність державного управління інклюзивною освітою через здійснення аналізу організаційного механізму стосовно інклюзивної освіти в Україні на прикладі дошкільної та загальної середньої ланок. Крім того, проаналізовано відповідну статистичну інформацію Державної служби статистики України та оперативні дані Міністерства освіти і науки України, що дає змогу в динаміці відтворити кількісні результати упровадження інклюзивної освіти за кілька останніх років у дошкільній та загальній середній ланках освіти. Зокрема, зазначено кількість архітектурно доступних закладів освіти, чисельність асистентів вихователя/вчителя тощо. Виокремлено чотири рівні (державний, регіональний, місцевий, локальний) забезпечення функціонування інклюзивної освіти в Україні, а також охарактеризовано повноваження та взаємозв'язок органів державної влади та державних установ, які цілеспрямовано впливають на розвиток інклюзивної освіти в Україні. Особлива увага приділена інклюзивно-ресурсним центрам, основною метою яких є забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, а також надання необхідних психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг та забезпечення їх системного кваліфікованого супроводу. Але, незважаючи на постійне вдосконалення законодавства, можна виділити низку досі не вирішених проблем у сфері реалізації інклюзивної освіти, відповідні рекомендації щодо вирішення яких надано в нашій статті.

Ключові слова: інклюзивна група/клас, інклюзивно-ресурсний центр, особи з особливими освітніми потребами, освітня субвенція, асистент вихователя/вчителя.

Постановка проблеми. Упродовж останніх років під впливом світових та європейських тенденцій у сфері забезпечення рівних можливостей доступу до освіти актуальність питання упровадження та розвитку інклюзивної освіти в Україні зростає. Необхідність дати належну відповідь на ці суспільні виклики сьогодення зумовила появу позитивних змін у державній освітній політиці – її змісті, визначенні пріоритетності розвитку інклюзивної освіти та створенні належних умов для її здобуття особами з ООП.

Результативність реалізації державної політики в будь-якій сфері, у т.ч. й щодо впровадження інклюзії в освіті, значною мірою залежить від правильності визначення цілей і завдань управління, способу формування управлінських структур, адекватного поставленим завданням розподілу повноважень і характеру взаємозв'язків між окремими складниками цих структур, інакше кажучи, від так званого організаційного механізму державного управління інклюзивною освітою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема механізмів державного управління сферою освіти знаходиться

в зоні наукових пошуків багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема С. Домбровської, Л. Паращенко, Н. Зелінської, Л. Юзькова та інших. Важливими в контексті нашого дослідження виявляються наукові праці, присвячені питанням реалізації державної освітньої політики щодо дітей з особливими освітніми потребами (далі – ООП) та обґрунтуванню шляхів удосконалення механізмів державного управління спеціальними закладами для такої категорії дітей (Т. Лукіна, А. Шошова) [7; 8], розкриттю сутності механізмів державного управління інклюзивною освітою на регіональному рівні (Я. Федан) [25], аналізу механізмів державного управління у сфері інституційного догляду (І. Ярмолинська) [26], вивченню особливостей державного управління процесом соціалізації людей з особливими освітніми потребами (Н. Теплової) [24] та ін.

Процеси становлення й розвитку інклюзивної освіти та системи управління нею, організаційно-правові, морально-етичні та інші аспекти запровадження навчання осіб з ООП були предметом уваги С. Болтинець, С. Єфімової, В. Журавського, В. Засенка, І. Зязюна, С. Іноземцевої, Є. Ісаєвої, А. Колупаєвої, І. Луценко, І. Макаренко, Ю. Найди, Т. Скрипник, Т. Соловйової, Н. Софій, Н. Теплової, М. Чайковського та інших дослідників.

Незважаючи на досить широке коло напрямів наукових досліджень, проблема механізмів державного управління інклюзивною освітою в Україні, зокрема організаційного, вивчена недостатньо.

Метою статті є аналіз змін організаційного механізму державного управління щодо розвитку інклюзивної освіти в Україні на прикладі дошкільної та загальної середньої ланок.

Виклад основного матеріалу. Загалом організаційний механізм державного управління як засіб реалізації державного впливу на керовану систему (у цьому разі – інклюзивну освіту), являє собою, на думку вчених, «сукупність управлінських ланок, що розміщені в суворій співвідповідності й забезпечують взаємозв'язок між керівною та керованою системою» [22].

Організаційно-правовою основою діяльності державних органів є власні положення

про них, якими визначаються коло завдань, повноважень, компетенцій, відповідно до яких приймаються управлінські рішення.

Структура організаційного механізму державного управління інклюзивною освітою, на наш погляд, являє собою систему органів державної влади та державних установ, які перебувають у певному взаємозв'язку між собою, наділені відповідними повноваженнями та виконують властиві їм функції з метою здійснення цілеспрямованого та всебічного впливу на функціонування та розвиток інклюзивної освіти в Україні. З огляду на це, основу успішного функціонування організаційного механізму державного управління інклюзивною освітою становить його раціональна структурна організація, що орієнтується на цільовий компонент діяльності, та відповідний розподіл функціональних повноважень між складовими елементами (суб'єктами управління). За таких умов організаційний механізм виступає передумовою і своєрідним індикатором успішного функціонування системи управління інклюзивною освітою.

Відповідно до чинної правової бази система управління інклюзивною освітою в Україні функціонує на чотирьох рівнях: державному (центральному), регіональному, місцевому та локальному (табл. 1). Чинні суб'єкти цього управління та їхні повноваження визначені низкою постанов Кабінету Міністрів України та наказами МОН [5; 11; 15-18].

Діяльність зазначених вище органів державної влади та державних установ, фактично, спрямована на вдосконалення організації та адекватного функціонування інклюзивної освіти в Україні. Основною ідеєю організації ієрархії управління інклюзивною освітою є створення партнерської взаємодії за принципом наставництва між усіма ланками цієї системи з метою забезпечення ефективного функціонування інклюзивної освіти в Україні. Так, на державному (центральному) рівні (представлений МОН та Інститутом спеціальної педагогіки НАПНУ) забезпечується формування державної політики, окреслюється загальне бачення щодо удосконалення й подальшого розвитку інклюзивної освіти в Україні, а також науково-методичне забезпечення та підвищення кваліфікації

Таблиця 1

Система управління інклюзивною освітою

Рівень	Суб'єкти управління	Функції, що забезпечують розвиток інклюзивної освіти
Державний (центральний)	Центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки (МОН)	- стратегічна; - цільовизначення; - організаційна; - прогнозування; - планування; - координаційна; - контрольна; - регульовальна; - комунікаційна [5; 11; 15; 22]
	Інститут спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України	- цільовизначення; - аналітична; - дослідницька; - методична; - комунікаційна; - координаційна [5; 15]
Регіональний	Структурні підрозділи з питань діяльності ІРЦ органів управління освітою Київської та обласних державних адміністрацій	- Організаційна; - координаційна; - контрольна; - комунікаційна; - виконавча; - мотиваційна [5; 15]
	Ресурсні центри підтримки інклюзивної освіти (установи, що є структурним підрозділом закладу післядипломної педагогічної освіти)	- аналітична; - консультативна; - методична; - комунікаційна; - мотиваційна; - організаційна; - просвітницька [5; 15]
Місцевий	Органи місцевого самоврядування та/або засновники ЗО та ІРЦ	- цільовизначення; - організаційна; - планування; - комунікаційна; - мотиваційна; - виконавча; - контрольна; - регульовальна; - координаційна; - мотиваційна [5; 15-17; 22]
Локальний	ІРЦ	- Експертно-діагностична; - інформаційно-аналітична; - організаційна; - комунікаційна; - методична; - консультативна; - надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг; - психолого-педагогічний супровід; - просвітницька; - підвищення кваліфікаційного рівня та фахової майстерності тощо [5; 15]

відповідних категорій фахівців. Державні установи цього рівня задають імпульс для наступних структурних компонентів ієрархії, задачі яких мають поглиблювати й розширяти задані вище позиції та не суперечити їм. Для прикладу, на цьому рівні можуть розроблятися нормативно-правові акти національного рівня, прийматися рішення щодо створення нових державних

установ (ІРЦ, наприклад), запровадження субвенції на інклюзивну освіту, здійснення адаптації освітніх програм або розробка та впровадження досліджень національного рівня тощо.

При цьому варто зазначити, що сучасне законодавство щодо інклюзивної освіти поступово вдосконалюється й розвивається. Зокрема, важливим є те,

що законами України «Про освіту» [21] та «Про дошкільну освіту» [12] значно спрощено організаційну процедуру відкриття інклюзивних груп/класів у закладах освіти, що передбачає як підставу наявність лише заяви від особи з ООП (або її батьків чи законних представників) до керівника закладу освіти. У зв'язку з цим щороку спостерігається збільшення чисельності відкриття інклюзивних груп/класів порівняно з попередніми роками (відповідні дані наведено нижче).

Також не менш важливим чинником, що вплинув на організацію інклюзивної освіти, є надання у 2018 р. окремої субвенції з державного бюджету обсягом 100 млн. грн для повноцінної підтримки осіб з ООП. Про це свідчить використання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з ООП у 2018 р. [4]. Безумовно, зазначене зняло значне навантаження з місцевих бюджетів та сприяло організації відкриття інклюзивних груп/класів у закладах освіти.

Важливо, що у 2019 р. також передбачена освітня субвенція на надання державної підтримки особам з ООП, що забезпечує:

- 1) проведення (надання) додаткових психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг), що визначені індивідуальною програмою розвитку, особам з ООП, які здобувають освіту в інклюзивних класах (групах) закладів дошкільної та загальної середньої освіти;

- 2) придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку, що дають змогу опанувати навчальну програму, для осіб з ООП, які здобувають освіту в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти, інклюзивних та спеціальних класах закладів загальної середньої освіти;

- 3) оснащення кабінетів ІРЦ для надання психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг особам з ООП (придбання методичного, навчального та програмного забезпечення, предметів, матеріалів і обладнання, у тому числі довгострокового користування) [4].

Все зазначене вище є результатом формування державної політики щодо інклюзивної освіти та, відповідно, скоординованої діяльності органів та установ

державного рівня, результати роботи яких відбилися на діяльності наступних структурних компонентів ієрархії.

Регіональний рівень також представлений двома структурними компонентами, що покликані реалізовувати державну політику стосовно інклюзивної освіти на рівні певного регіону, області. Як правило, державні органи та установи цього рівня аналізують та узагальнюють інформацію стосовно інклюзивної освіти певного регіону або області, співпрацюють із відповідними організаціями, установами, громадянами, здійснюють просвітницьку діяльність, а також можуть надавати свої пропозиції до органів державного рівня стосовно вдосконалення й розвитку інклюзивної освіти, або шляхів подолання виявлених недосконалостей політики.

Місцевий рівень в нашій таблиці представлений місцевими органами самоврядування та/або засновниками закладів освіти та ІРЦ, повноваження яких переважно полягають у забезпеченні усіх необхідних умов для повноцінного функціонування інклюзивної освіти. Установи цього рівня найбільш тісно, порівняно з установами вищих рівнів, співпрацюють як із ЗО, так і з ІРЦ, що дає їм змогу узагальнювати, систематизувати, контролювати та виконувати низку інших функцій, що надає змогу отримувати «зворотний зв'язок» від ЗО, ІРЦ, здобувачів освіти та їх батьків. Зазначений рівень найбільше «відчуває на собі» досконалість реформ та інновацій, оскільки безпосередньо втілює їх у життя, забезпечує реалізацію політики та отримує певний результат не лише своєї безпосередньої діяльності, а й заданої вище ініціативи.

І, зрештою, локальний рівень представлений інклюзивно-ресурсними центрами (ІРЦ), що здійснюють системний супровід дітей з ООП. Виокремлення цього рівня зумовлено принципом утворення ІРЦ, що визначається чисельністю дитячого населення на певній територіальній одиниці (з розрахунку 1 ІРЦ на 7 тис. дітей, які проживають на території об'єднаної територіальної громади (району), та не більш ніж на 12 тис. дітей, які проживають у місті (районі міста) [15]. Цей рівень найбільш важливий на рівні певного закладу освіти та родини, яка має дитину з ООП, оскільки

саме тут здійснюється безпосереднє обстеження, консультування та надання корекційно-розвиткових послуг дитині з ООП, а також співпраця з іншими відомствами, установами та педагогами закладів освіти. Організація взаємодії з місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, закладами освіти, охорони здоров'я, закладами (установами) соціального захисту населення, службами у справах дітей, громадськими об'єднаннями щодо надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг дітям з ООП, а у разі потреби із залученням відповідних спеціалістів [5] створює не лише сприятливі та ефективні умови для інтеграції дитини з ООП в освітнє середовище, її розвиток та реалізацію права на освіту, а й допомагає педагогам та батькам всіх дітей ЗО зрозуміти та досягнути основні принципи й засади інклюзивної освіти та сприяти створенню інклюзивного середовища в країні.

Створення ІРЦ позитивно вплинуло на удосконалення організаційного механізму реалізації інклюзивної освіти в Україні оскільки його основною метою є забезпечення права дітей з ООП на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, а також надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг та забезпечення їх системного кваліфікованого супроводу [15].

Відповідно до Плану пріоритетних дій Уряду на 2018 р. [13] було заплановано створити мережу з п'ятиста інклюзивно-ресурсних центрів [6]. За оперативною інформацією МОН, станом на квітень 2019 р. в Україні фактично створено 557 ІРЦ [10; 23].

Як відомо, утворення ІРЦ відбулось шляхом реорганізації психолого-медико-педагогічних консультацій (далі – ПМПК), що було зумовлено такими чинниками:

1) перехід від медичного (як це було в ПМПК) до соціального розуміння інклюзивної освіти, що створює можливість визначення не лише особливих освітніх потреб дитини, а й її сильних сторін, надання психолого-педагогічної допомоги дитині з урахуванням Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я, розробка рекомендацій щодо інклюзивного освітнього

середовища та навчання дитини, постійний психолого-педагогічний супровід, рання допомога та налагодження міжвідомчої співпраці із залученням батьків дитини [5];

2) інша філософія, що лежить в основі організації діяльності ІРЦ, ґрунтується на принципах недопущення дискримінації та порушення прав дитини, доступності до освітніх послуг із раннього віку, дотримання найкращих інтересів дитини, а також поваги та сприйняття індивідуальних особливостей дітей тощо [5];

3) багаторівнева схема управління діяльністю ІРЦ [5; 15] дає змогу створити найбільш ефективні умови його функціонування, оскільки покликана реалізувати такі принципи (основні вихідні положення, фундаментальні правила здійснення управлінської діяльності [22]):

- повага та сприйняття індивідуальних особливостей дітей;
- дотримання найкращих інтересів дитини;
- недопущення дискримінації та порушення прав дитини;
- конфіденційність;
- доступність освітніх послуг із раннього віку;
- міжвідомча співпраця тощо [5].

Надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з ООП у 2018 р. [4] сприяло збільшенню кількості створених ІРЦ та дало змогу забезпечити необхідним оснащенням кабінети в них.

Отже, кожен із перерахованих вище рівнів представлений певними органами/установами, де, з одного боку, здійснює властиві виключно йому функції, що вирізняє його з-поміж органів, та з іншого – доповнює діяльність інших органів із метою адекватного функціонування та поступального розвитку інклюзивної освіти в Україні. Всі окреслені вище рівні взаємопов'язані, та кожен наступний рівень є невід'ємною частиною попереднього в ієрархії.

Якщо детально проаналізувати повноваження органів та установ, зазначених у таблиці вище, то їх повноваження можна об'єднати в такі основні напрями, що в сукупності забезпечують повноцінну організацію інклюзивної освіти:

1) створення доступності ЗО для дітей з ООП (у т.ч. архітектурна доступність, упровадження принципу універсального дизайну та організація інклюзивного освітнього середовища тощо);

2) фахове кадрове забезпечення ЗО та ІРЦ (у т.ч. спеціальна підготовка педагогів щодо навчання дітей з ООП та корекція порушень);

3) адаптація освітнього процесу до потреб дітей з ООП (у т.ч. наявність відповідного науково-методичного забезпечення та корекційна складова частина в роботі з дітьми з ООП);

4) управління і фінансування інклюзивної освіти.

По-перше, питання забезпечення доступності до закладу освіти є першим визначальним фактором щодо можливості здобуття дитиною з ООП якісної освіти в колективі однолітків. Головним реципієнтом створення інклюзивного середовища та реалізації права кожної дитини на освіту є заклад освіти, який, власне, і забезпечує (разом із засновником) безпосереднє упровадження й реалізацію всіх реформ та створення всіх необхідних умов для забезпечення здобуття освіти кожною дитиною в найбільш доступній для неї формі та найкращих для неї інтересах.

Ми спробували з'ясувати, наскільки архітектурно доступними є ЗО для дітей з ООП в Україні. Так, за офіційними статистичними даними, у 2018/2019 н.р. безперешкодний доступ для осіб з ООП до першого поверху будівлі було забезпечено у 11933 закладах загальної середньої освіти (у т.ч. у спеціальних), що становить 77,4% від загальної кількості ЗЗСО в Україні (15421) (для порівняння у 2017/2018 н.р. – 76,7%). Крім того, 84 заклади були доступними до другого поверху (у 2017/2018 н.р. – 66), 50 закладів – до третього поверху (у 2017/2018 н.р. – 22), 16 закладів – до четвертого поверху (у 2017/2018 н.р. – 9) [20].

Крім того, за оперативними даними МОН, станом на 01.08.2019 р. у 10104 ЗЗСО (у т.ч. спеціальних) було обладнано пандуси, в 41 – ліфти. Безумовно, одного лише доступу до будівлі ЗО замало для повноцінного перебування дитини з ООП протягом дня у ЗО. Тому для осіб з ООП у ЗЗСО спе-

ціально обладнано 1153 туалетних кімнат (найбільше таких санітарних кімнат у Київській (278) та Вінницькій (174) областях, найменше – в Івано-Франківській та Луганській областях – по 6), 5514 закладів мають розширені дверні пройоми та 3671 заклад – занижені пороги [10].

Проаналізувавши наведені вище статистичні та оперативні дані, ми дійшли висновку, що більшість ЗЗСО забезпечують доступ лише до першого поверху їх будівлі, що унеможлиблює повноцінне перебування дітей з ООП у ЗО весь день у зв'язку з відсутністю інших зручностей. Але при цьому варто розуміти, що діапазон нозологій щодо категорій осіб з ООП досить широкий та далеко не кожен із них має проблеми з опорно-руховою системою та, відповідно, потребує особливого доступу до будівлі ЗО. Але, враховуючи увагу держави до інклюзивної освіти протягом останніх кількох років, вважаємо, що кожен ЗО має бути інклюзивним та бути готовим прийняти кожну дитину з урахуванням будь-яких її особливостей. Тому засновники закладів освіти мають враховувати особливості контингенту дитячого населення на відповідній території обслуговування їх закладів. Для цього важливим є наявність повної інформації щодо всіх дітей, починаючи з раннього віку. При цьому варто зазначити, що державна форма статистичної звітності 085-к «Дошкільна освіта» [1-3] не містить жодних даних стосовно доступності приміщень закладів дошкільної освіти (далі – ЗДО) для дітей з ООП. Зазначене утруднює прогноз відповідного дитячого контингенту в подальшому, тобто майбутніх здобувачів загальної середньої освіти. Тому вважаємо актуальним внесення відповідних змін до форми звітності № 085-к «Дошкільна освіта».

По-друге, організація кадрового забезпечення на рівні закладу освіти є не менш важливими за доступність та визначальним в питанні надання якісних освітніх послуг. Відповідно до законодавства для забезпечення досягнення особами з ООП результатів навчання, передбачених відповідними Державними стандартами, до штату закладу освіти при відкритті інклюзивної групи/класу можуть вводитися ставки асистента вихователя/вчителя. Так, за інформацією

Державної наукової установи «Інститут освітньої аналітики» Міністерства освіти і науки України, починаючи з 2015/2016 н.р. кількість уведених ставок асистентів учителя щорічно збільшується. За три навчальних роки (2015/2016-2017/2018 н. рр.) кількість асистентів учителя збільшилася майже у 3,8 раза і станом на 2017/2018 н.р. асистенти вчителя працюють у 74% інклюзивних класів: 994 асистента вчителя у 2015-2016 н.р., 1825 – у 2016-2017 н.р.; 3732 – у 2017-2018 н.р. [6].

У сфері дошкільної освіти стосовно кадрового забезпечення інклюзивної освіти склалася інша ситуація. Незважаючи на те, що інклюзія у ЗДО упроваджується з 2015 р. – дані Державної служби статистики України лише з 2018 р. містять інформацію стосовно кількості асистентів вихователя у ЗДО. Отже, станом на 01.01.2019 р., за інформацією Державної служби статистики України, облікова кількість штатних асистентів вихователя інклюзивних груп ЗДО, заснованих на державній та комунальній формі власності становить 1036 осіб, чисельність яких значно менше за кількість інклюзивних груп, яких у 2018 р. в Україні функціонувало 1284. Зазначене свідчить про те, що не в кожній інклюзивній групі є асистент вихователя, що, безумовно, не може позитивно позначатися на організації інклюзивної освіти в цих ЗДО. Для порівняння: в 2017 р. в Україні кількість інклюзивних груп в ЗДО становила 578 одиниць, які відвідувало 10180 дітей (усіх разом), у 2015 р. – 116 інклюзивних груп, які відвідували 1774 дитини [2]. Позитивним є те, що зазначені дані свідчать про збільшення інклюзивних груп в ЗДО з року в рік. Недоліком сучасної статистики у сфері дошкільної інклюзивної освіти вважаємо відсутність окремої інформації стосовно чисельності дітей з ООП в інклюзивних групах ЗДО, оскільки досі подається інформація стосовно всіх дітей інклюзивної групи, що не дає об'єктивної інформації стосовно дітей з ООП. Це спричиняє певні труднощі під час планування відкриття інклюзивних класів початкової школи на відповідній території.

По-третє, освітній процес в інклюзивній групі/класі має враховувати потреби дітей з ООП, що передбачає не лише наявність відповідного науково-методич-

ного, навчально-методичного, навчально-наочного, навчально-дидактичного та ігрового обладнання, а й урахування виду порушень у дітей з ООП та організація корекційної спрямованості освітнього процесу в роботі з дітьми з ООП. При цьому варто враховувати, що специфіка інклюзивної освіти полягає не лише в організації навчання осіб з ООП, а в ідеології *спільного* навчання та взаємодії здорових дітей та дітей з ООП в одному організованому колективі групи/класу закладу освіти з метою рівного доступу кожної з них на освіту. Дотримуючись такої організації освітнього процесу, кожен заклад освіти в Україні має бути інклюзивним, тобто в будь-який момент бути готовим прийняти кожну дитину, що проживає на території його обслуговування. Але на сучасному етапі розвитку освіти в Україні для забезпечення адекватного та повноцінного інклюзивного простору у закладах освіти все ще потрібно додатково створювати особливі організаційні, кадрові, матеріально-технічні (за потребою) та інші умови.

Крім того, важливим є питання підвищення кваліфікації відповідних фахівців (працівників ІРЦ та педагогів ЗО тощо), що забезпечують упровадження інклюзивної освіти в ЗО та корекційну діяльність із дітьми з ООП. До того ж дуже важливим є забезпечення якісного та систематичного навчання (професійної підготовки та перепідготовки) всіх педагогів, які працюють в інклюзивних групах/класах ЗО. Нині для слухачів курсів підвищення кваліфікації на базі обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти запроваджено навчальну дисципліну «Основи інклюзивної освіти». Але зазначена програма не надає в повній мірі дієвих інструментів для здійснення професійної діяльності такої категорії педагогів та не орієнтована на формування практичних навичок, а надає лише загальні теоретичні знання та окреслює напрями роботи з дітьми з ООП в умовах інклюзії. Тому вважаємо за необхідне вдосконалити зазначену вище програму з метою надання сучасних знань та практичних інструментів педагогам для роботи в інклюзивній групі/класі ЗО.

По-четверте, питання управління і фінансування інклюзивної освіти є,

безумовно, ключовим в організації та адекватному функціонуванні інклюзивної освіти. Оскільки забезпечення доступності, підготовка кадрів та створення інших необхідних умов неможливе без регулярної фінансової підтримки та супроводу.

Отже, для практики державного будівництва особливе значення має організаційний механізм державного управління як сукупність конкретних організаційних елементів у механізмі управління, що мають організувати регулювання, управління в інтересах народу, державної влади, ефективну діяльність державно-управлінської системи. Основне призначення організаційних елементів у складі комплексу механізмів управління – формування і посилення організаційного потенціалу суб'єктів управління як складової частини системи управління [9].

Механізми формування та реалізації політики щодо інклюзивної освіти варто розуміти, насамперед, як систему організаційних засобів, важелів, методів і стимулів, за допомогою яких держава унормовує відповідні процеси, забезпечує реалізацію соціально-економічних і правових функцій. Тобто державний механізм містить політико-правові, організаційно-управлінські форми і засоби регулювання відповідної політики у сфері освіти [22], хоча найефективнішим засобом формування та реалізації державної політики щодо інклюзивної освіти вважаємо функціонування комплексу механізмів.

Статистика, наведена вище, засвідчує певний ріст кількості створених інклюзивних груп/класів та чисельність у них дітей, охоплених інклюзивною освітою. Причиною зазначеного вище результату, безумовно, є достатньо приділена протягом останніх кількох років увага інклюзивній освіті з боку держави, що проявляється у важливих державно-управлінських рішеннях стосовно запровадження, організації та розвитку інклюзивної освіти в Україні.

Висновки і пропозиції. Незважаючи на загальні позитивні тенденції щодо організації інклюзивної освіти в Україні, все ще існує низка питань, які досі не вирішені. Зокрема, враховуючи те, що в інклюзивній групі/класі закладу освіти одночасно здобувають освіту здорові діти та особи з ООП, які можуть мати досить різні порушення

розвитку, зумовлені станом здоров'я, особливості зарахування останніх до закладів освіти деталізовано в окремих документах: у Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах [16], Порядку комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах [18] та Положенні про дошкільний навчальний заклад [14]. При цьому варто зазначити, що наведені вище документи застаріли та не відповідають чинному законодавству і, відповідно, створюють колізії та потребують невідкладного оновлення.

Крім того, практика упровадження інклюзії в Україні свідчить про те, що не менш актуальним та досі не вирішеним є питання стосовно можливості зарахування в одну групу/клас осіб з ООП (зумовленими станом здоров'я) з різними нозологіями. Тобто станом на сьогодні відсутні такі документи, які б чітко окреслювали перелік порушень розвитку або певних нозологій, з якими діти можуть бути зараховані до однієї групи/класу, а з якими – ні. Зазначене створює додаткову невизначеність при зарахуванні таких дітей до закладів освіти та покладає на керівника закладу освіти не властиві йому функції. Адже керівник закладу освіти є педагогічним працівником, а не фахівцем у галузі медицини, тому не є компетентним у питаннях дитячого здоров'я.

При цьому варто зазначити, що, незважаючи на те, що інклюзивна освіта у сфері дошкільної освіти впроваджується з 2015 р., форма статистичної звітності 085-К «Дошкільна освіта» Державної служби статистики України в частині інклюзивної освіти є вкрай недосконалою. Так, наприклад, відсутня інформація стосовно кількості здорових дітей та осіб з ООП в інклюзивних групах, також немає розподілу по нозологіях дітей з ООП у них, зовсім відсутні дані щодо доступності до приміщень ЗДО для дітей з ООП. Крім того, варто зазначити, що інформація щодо кількості інклюзивних груп у ЗДО збирається лише в тих ЗДО, які є юридичними особами, в той час як ті, які засновані фізичними особами і теж надають відповідні освітні послуги, «випадають» зі статистики. Тому чисельність дітей з ООП та інклюзивних груп у закладах освіти, заснованих фізичними особами, в країні фактично відсутні. Отже, форма статистичної

звітності 085-К Державної служби статистики потребує перегляду, оновлення та детального доопрацювання з метою збору адекватної й повної інформації стосовно інклюзії у сфері дошкільної освіти в Україні.

Реформування вітчизняної системи освіти є надзвичайно важливим завданням для держави і суспільства України. Нині вже зроблено низку важливих кроків щодо формування ефективно діючого організаційного механізму державного управління інклюзивною освітою, про що свідчить відповідна статистика щорічного зростання кількості осіб з ООП, які інтегруються до закладів освіти через інклюзивні групи / класи, а також збільшення числа інклюзивно-ресурсних центрів. Формування і посилення організаційного потенціалу суб'єктів управління як складової частини системи державного управління є основним призначенням організаційних елементів у складі комплексу механізмів управління.

Перспективами подальших досліджень вважаємо актуальним продовження вивчення інших механізмів державного управління, що є складниками комплексного механізму державного управління інклюзивною освітою в Україні.

Список використаної літератури:

1. Державна служба статистики України Статистичний бюлетень «Дошкільна освіта України у 2016 році». URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Державна служба статистики України Статистичний бюлетень «Дошкільна освіта України у 2017 році». URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Державна служба статистики України Статистичний бюлетень «Дошкільна освіта України у 2018 році». URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Деякі питання використання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами у 2018 році : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/88-2018-%D0%BF>.
5. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів : навч.-метод. посібник / За заг. ред. М.А. Порошенко та ін. Київ, 2018. 252 с.
6. Освіта в Україні: базові індикатори / Інформаційно-статистичний бюлетень результатів діяльності галузі освіти у 2017/2018 н. р. / ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2018. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/1serpkonf-informatsiyuy-byuletten.pdf>.
7. Лукіна Т.О., Шошова А.Г. Реалізація державної освітньої політики щодо дітей з особливими потребами: зарубіжні підходи. Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. 2014. № 2 (50). С. 338-347.
8. Лукіна Т.О., Шошова А.Г. Удосконалення механізмів державного управління спеціальними закладами для дітей з особливими освітніми потребами: удосконалення та розвиток. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua>.
9. Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти / за ред. Е.М. Лібанової. Київ : Ін-т демографії та соціал. дослідж. ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. 248 с.
10. Оперативна інформація Міністерства освіти і науки України щодо розвитку інклюзивної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>.
11. Положення про Міністерство освіти і науки України: постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 630. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-%D0%BF>.
12. Про дошкільну освіту : Закон України від 11 липня 2001 р. № 2628-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>.
13. Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2018 рік : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 березня 2018 р. № 244-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2018-%D1%80>.
14. Про затвердження Положення про дошкільний навчальний заклад : постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003р. № 305. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2003-%D0%BF>.
15. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF>.
16. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF>.
17. Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-%D0%BF>.

18. Про затвердження Порядку комплектування інклюзивних груп : спільний наказ МОН України та МОЗ України від 06.02.2015 р. № 104/52. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0224-15>.
19. Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік : розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 р. № 275-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D1%80>.
20. Про затвердження форм звітності з питань діяльності денних закладів загальної середньої освіти та інструкцій щодо їх заповнення : наказ Міністерства освіти і науки України від 27.08.2018 р. № 936, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 3.09.2018 р. за № 1000/32452. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1000-18>.
21. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page>.
22. Реформування освіти в Україні: державно-управлінський аспект : навч.-наук. вид. / Н.Г. Протасова, В.І. Луговий, Ю.О. Молчанова та ін. ; за заг. ред. Н.Г. Протасової. Київ ; Львів : НАДУ, 2012.
23. Система автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів. URL: <http://ircenter.gov.ua>.
24. Теплова Н.А. Державне управління процесом соціалізації людей з особливими потребами : автореф. дис. ... к. держ. упр. : 25.00.01 «Державне управління». Харків, 2010. 20 с.
25. Федан Я.І. Удосконалення механізмів державного управління інклюзивною освітою на регіональному рівні : автореф. дис. ... к. н. з держ. упр. : 25.00.02 «Механізми державного управління». Львів, 2015. 22 с.
26. Ярмолинська І.В. Сутність поняття системи інституційного догляду та виховання дітей в контексті державного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. № 16/2018. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/16_2018/25.pdf.

Hryshchenko H. Organizational mechanism of public management of inclusive education in preschool and general secondary education in Ukraine

In recent years, the relevance of inclusive education and the proper functioning of inclusive education in Ukraine has been steadily increasing. The reason for this is the presence in society of the demand for inclusion as an educational service. As a result of deliberate comprehensive impact on the education system, the priority of inclusive education and the creation of proper conditions for its acquisition are observed today, which is already envisaged by a number of existing legislative and regulatory acts. Many works of domestic and foreign scholars are devoted to studying various aspects of the implementation of inclusive education, mechanisms of public administration in the field of education, but the functioning of the organizational mechanism has not been sufficiently studied. The article substantiates the effectiveness of public administration of inclusive education through the analysis of the organizational mechanism regarding inclusive education in Ukraine on the example of preschool and general secondary education. In addition, the relevant statistical information of the State Statistics Service of Ukraine and operational data of the Ministry of Education and Science of Ukraine are analyzed, which allows to reflect in the dynamics quantitative results of the implementation of inclusive education in the last few years in the preschool and general secondary levels of education. Specifically, the number of architecturally accessible educational institutions, the number of assistants of the tutor/teacher, etc. are indicated. Four levels (state, regional, local, local) of inclusive education functioning in Ukraine are distinguished, as well as the powers and interconnections of state authorities and state institutions that have a deliberate influence on the development of inclusive education in Ukraine. Particular attention is paid to inclusive-resource centers whose main purpose is to ensure the right of children with special educational needs to obtain pre-school and general secondary education, as well as to provide the necessary psychological and pedagogical, correctional and development services and ensure their systematic qualified support. However, in spite of the constant improvement of the legislation, it is possible to single out a number of problems that have not yet been resolved in the field of inclusive education, the corresponding recommendations for which are given in our article.

The purpose of the article is to analyze changes in the organizational mechanism of public administration of development of inclusive education in Ukraine on the example of pre-school and general secondary level.

Key words: *inclusive group/class, inclusive resource center, persons with special educational needs, educational subvention, tutor / teacher assistant.*